

II 69277

GLASNIK MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

XXII, 1941

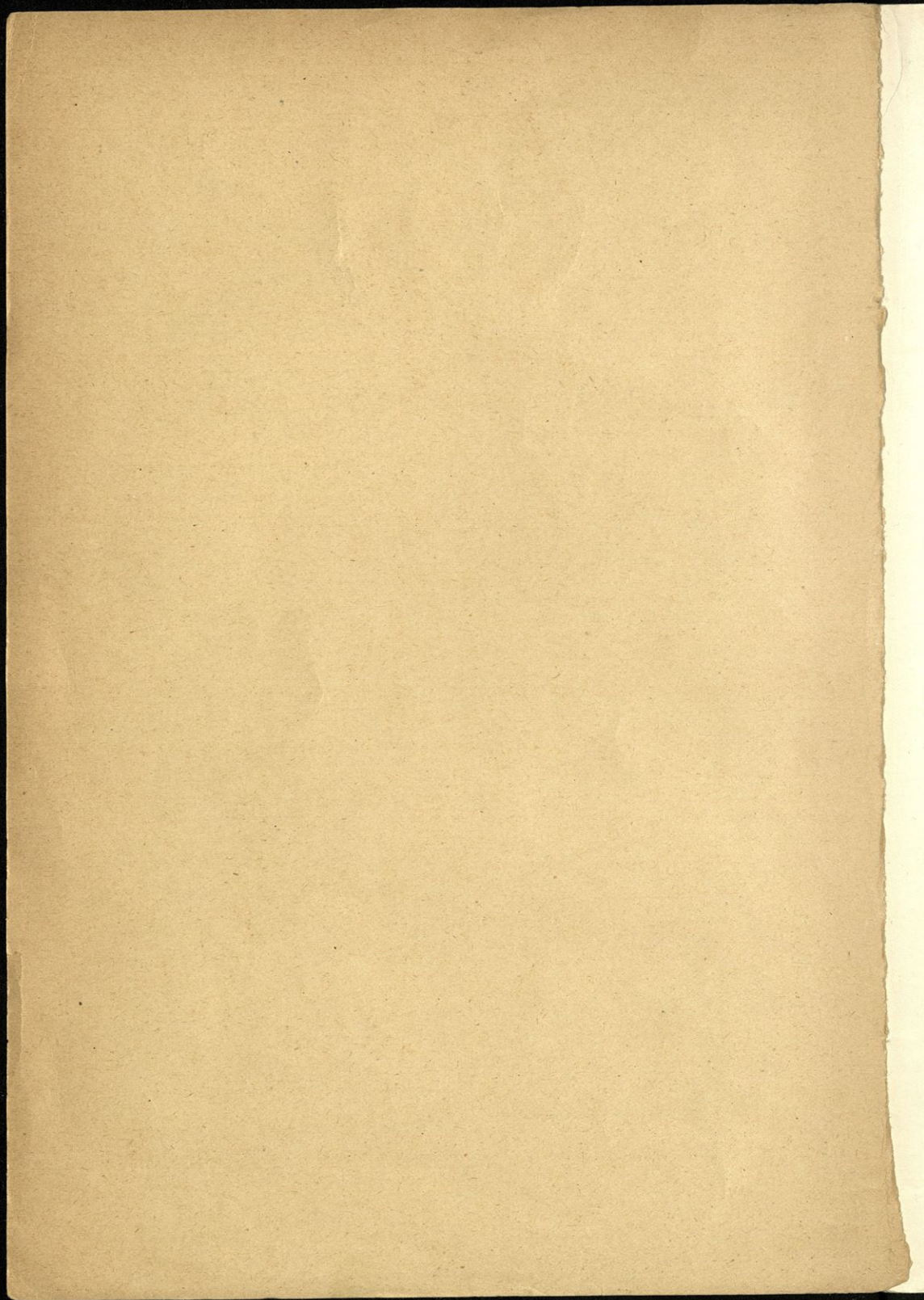
POSEBNI ODTIS — EXTRAIT

MILKO KOS

**SLOVENSKE PRISEGE
LOŠKIH IN BLEJSKIH KMETOV
IZ PRVE POLOVICE 17. STOL.**

LJUBLJANA 1941

JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI

71

=5. IV. 1913

Janj.

SLOVENSKE PRISEGE LOŠKIH IN BLEJSKIH KMETOV IZ PRVE POLOVICE 17. STOLETJA

Milko Kos

V vrsti tekstov in beležk na slovenskem jeziku, ki niso služile cerkvenim potrebam in so se nam ohranile v skromnem številu od druge polovice srednjega veka sem, zavzemajo vidnejše mesto prisege in prisežni obrazci.¹ Najstarejše so prisege za funkcionarje mesta Kranja iz prve polovice 16. stoletja.² Sledi po času zapisa prisega, napisana 1570 pri Veliki Nedelji na Štajerskem, iz dobe okoli 1600 pa prisega za one, ki so se pod škofom Hrenom od »krive zapelavske lutriške zmote ali vere« vračali zopet h katoliški veri.³

V 17. in 18. stoletju se take slovenske prisege in prisežni obrazci čimdalje bolj množijo. Poznamo jih za razne prilike in potrebe iz mnogih krajev slovenske zemlje: za rabo pri sodiščih in pri sodnih obravnavah, za funkcionarje, uradnike in nastavnice v deželni in občinski službi, za meščane in fevdnike raznih vrst, prisege za gorske pravde in še razne vrste individualnih priseg.^{3a}

Niso nam pa bile doslej znane prisege na slovenskem jeziku, ki so jih morali polagati kmečki podložniki ob poklonitvi svojemu vsakokratnemu novemu zemljiškemu gospodu. Zaradi tega in ker spadajo te prisege med starejše slovenske tekste te vrste, jih tu objavljam. Prisege so iz loškega gospostva freisinških škofov in iz blejskega gospostva brixenskih škofov.

Obedve freisinški prisegi se nahajata v okrožnem arhivu (Kreisarchiv) v Münchenu, brixenski teksti pa v škofijskem arhivu v Brixenu (Bressanone).

Prva freisinška prisega je datirana 12. maja 1615. leta. V istem fasciklu kot tekst slovenske prisege je tudi nemški tekst prisege, ki so jo freisinškemu škofu podali »Richter, Rath vnnnd ein gemaine burgerschafft hiesiger Statt Laackh.« Na zunanji strani tega lista stoji zapisano »Aydt- vnd Huldigung der Laackherischen Burgerschafft, auch Herrschafft Vnderthanen. 1615. 12. May«. Prisege so bile namenjene freisinškemu škofu Štefanu von Seiboldsdorf (1612—1618). Slovenska prisega obstoji iz dveh delov: 1. iz nagovora, ki ga je imel, pač loški oskrbnik, na »podložne kmetiče«, v katerem med drugim opravičuje škofa, da ni mogel osebno priti v loško gospostvo, ter 2. iz skupne prisege zbranih kmetov, koncipirane v prvi osebi.

Druga prisega kmetov z loškega gospostva je naslovljena na freisinškega škofa Vidada von Geebeck, ki je pastiroval od 1618 do 1651. Koncipirana je tako, da je to, kar govore kmetje v prisegi na škofa Štefana v prvi osebi, v prisegi na škofa Vida Adama sestavljeno v obliki nagovora na zbrane kmete, a le konec (Kakor je nam napre branu...) je zapisan v prvi osebi. Ta prisega ni datirana; ker je pa prišlo

¹ Glej vrsto teh tekstov in beležk do 1764 pri Kidriču v Časopisu za slov. jezik, književnost in zgodovino, III (1921—1922), 73 dalje in Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih, Razprave Znanstvenega društva, V/VI (1930) 46d. — Primerjati je tudi na več mestih Kidričevo Zgodovino slovenskega slovstva, I (glej stvarno kazalo pod »prisežni obrazci«). — Kidričevemu seznamu je dodati slovensko prisego iz l. 1627., objavljeno v Ljubljanskem Zvonu, 1891, 704.

² J. Pajk, Stari rokopis kranjskega mesta, program gimnazije v Mariboru za 1870, 27 dalje.

³ M. Slekovec v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko, 1898, 47; P. Hitzinger v Mittheilungen des historischen Vereins für Krain, 1864, 3.

^{3a} O izrazih pri slovenskem priseganju prim.: M. Dolenc, Pravnozgodovinska študija o prisegi pri Slovencih, Zbornik znanstvenih razprav pravne fakultete, XVI (1940), 74d.

do takega priseganja navadno v prvih letih po nastopu vlade novega škofa, jo je verjetno datirati leta 1618. ali pa kmalu po tem letu.

Brixenska prisega je iz leta 1629. in obstoji iz dveh delov: 1. iz nagovora, ki ga je imel v imenu škofa, prejkone njegov blejski oskrbnik, na zbrane kmete v slovenskem jeziku, kajti »neh Firshtaua gnada na snaio uashe sprae«, in 2. iz prisežnega obrazca, ki ga je bral oskrbnik in so nanj kmetje odgovarjali v prvi osebi. Prisega iz l. 1629. je namenjena škofu Wilhelmu von Welsberg, ki je bil po smrti škofa Daniela Zena (ta je umrl 24. septembra 1628) v Brixenu za škofa od 1628—1641 in je, kot je iz nagovora razvidno, prišel l. 1629. osebno na Bled. Nagovor poudarja, da je škofova dolžnost »temu Bogimu koker temu Bogatimu, temu Bogatimu koker ubogimu ena glih prauda inu prauiza dershati inu uoshiti«.

Prisegli so kmetje blejskega gospostva, ki so spadali neposredno pod škofa, in kmetje, ki so spadali pod prošitjo na Otoku na Blejskem jezeru. Slednji so bili s prošitjo vred podrejeni stolnemu kapitlju v Brixenu. V prvi polovici 17. stoletja je imela prošitja, kot je razvidno iz naših prisežnih tekstov, kmete v Zazeru (Salsler, Saser), kraju ob cesti, ki pelje iz Mlinega na Bohinjsko Belo, tik za današnjim kraljevim gradom Suvoborom. Ta kraj se omenja v virih od srede 14. stoletja dalje v oblikah: Aser, Assarr, Asser, Atzer, Azer, Saser, Sasern, Zazer.⁴

Obrazce, napisane leta 1629. ob priliki poklonitve in priseganja škofu Wilhelmu, so uporabili na Bledu še enkrat leta 1642. — po nastopu novega škofa v Brixenu, J o h a n n e s a Plazgummerja (1641—1647). Popravki imena »Wilhelm« v »Jaan« in drugemu brixenskemu tekstu pripisana letnica »1642« govori za to.

Prav iz leta 1642. se nam je, izza dobe brixenskega škofa Johannes, ohranil še en kratek tekst slovenskega uradnega jezika in uradovanja na ozemlju blejskega gospostva: škofovo naznanilo blejskim podložnikom, datirano 12. maja 1642 v Brixenu, ki pravi, da je škof odpustil dotedanjšega blejskega oskrbnika Adama Pippana in postavil za blejskega glavarja Krištofa Karla Waidmanna iz Merana. Tudi v tem pisanju se s skoraj istimi besedami kot v zgoraj omenjenem prisežnem nagovoru ponavlja misel o enaki pravici in zaščiti ubogemu kot bogatemu. Akt, ki se nahaja v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani, je z obsežnim komentarjem objavil V. Oblak.⁵ Kar pravi Oblak o jeziku tega slovenskega teksta, velja tudi za naše tu objavljene freisinške in brixenske prisege: »Jezik se odlikuje po vseh onih čudovitih germanizmih, katerih mrgoli skoraj v vsakem slovenskem rokopisu iz prejšnjih stoletij, zlasti v bolj juridičnih spisih. To je nekak poseben uradniški jezik in slog, kateri se oklepa ozkosrčno vsake nemške besede.«

T e k s t i.⁶

1.

Temu visoku vrednimu Firftu inu gospodu, gospudo^{a)} Stephano Schkofu vfreising, naschimu gnadliumu Firftu inu gospudo po Schkoflim isuolienu,^{b)} inu poletim od nashiga suetiga ozheta Papescha, tudi od Celsariou suetlosti poterieniu, inu^{c)} taku prezei koker ie nasch gnadliu first hte Sekofoue Ichlosbi^{a)} perstopil, negoui Firstoui gnad verh inu vichsi nizch ni bilu leschezhe, temuzh de nech Firstoua gnada nech podloschne kmetizhe Inu gospostua vpersoni^{d)} bi mogli obiskati, de bi prau mogli uidit inu sastopit, koku oni lich taku vduchounich rizzech bi mogli biti schizani, inu regirani, inu vnich schwarungach ali nedleschnich rizhesch,^{a)} zhe kai kateri ima naprei pernesti. Taku inu htemu konzu nich Firstoua gnada nisa mogli pustiti letu gospostuu Locka vpersoni vglichi vischi obiskati. Dokler se sche tu narpoprei pred vsemi ozhe spodobit, de vi^{e)} nech Firstoue gnade koker vaschimu grundtinimu inu Erb gospodu ta dolschna pokorschina inu persega Iturite, fatega volia vi tudi na danaschni dan lte lim erfordrani. Taku inu Crafft nech visoku Firstoue gnade beuelch inu

⁴ Prvič okoli 1350 »Sasern« (kodeks W 594, fol. 122', v Državnem arhivu na Dunaju). — Urbarji prošitje na Otoku iz 1431, 1524 in 1565 v škofijskem arhivu v Brixenu (signature 27185, 23507, 23569). — Seznam dohodkov prošitje na Otoku 1416, koncept za urbar 1431 in obračuna dohodkov otoške prošitje 1458 in okoli 1520 (Lade 38, Nr. 67 A, v arhivu stolnega kapitlja v Brixenu). — Blejski urbar iz l. 1602. v Državnem arhivu v Bozenu.

⁵ Doneski k historični slovenski dialektologiji, Letopis Matice Slovenske za leto 1891, 131—134.

⁶ Objavljeni so v paleografski, to je originalu kolikor mogoče odgovarjajoči transkripciji, ne v diplomatični.

porozhenia bodete ui sedai uascha persega sturili, katera uam bode naprei prebrana,^{f)} na katera ui tedai vsem flissom bote merkali, inu bodite uedili teisti zilu nach priti.

Mi vsi kmetizhi tega Gospostua loke perseshema temu visoku vrednimu Firstu inu Gospudu, Gospudu Stephano isuolenimu inu poterienimu Schkoku vfreisingi, naschimu gnadliumu Firstu inu Gospudu, tudi negoue Firstoue gnade Stiffu tuistu, inu^{g)} Firstoue gnade postauleni gosposchini tukai podloschni, pokorni inu suesti biti, Nech Firstoue gnade inu Stiffa nuz prid, inu zhast firdrati, inu vseh rizhech nech Schkode ozhemo varouat, vvestu^{a)} inu po naschimu narbulschi premoscheniu, koker mi naschimu prauimu Erb Inu lustnimu Gospudu smo dolschni, inu sauolio prauize sturiti moremo. Kedar bi se tudi pergodilu, de^{h)} vissoku poprei imenouam^{a)} nasch gnadliui First inu Gospod (kateru pa Gospod Bog po usoi boschij voli dolgu ozhe obaruuat) bi smertio doli schel, taku ozhmo inu moremo mi nech Firstoue gnade vissoku vrednimu Tumbcapitlnu Freisingi taku dolgu, doklerⁱ⁾ [kusi ta isti, ali skusi ta vechschi deil en drugi schoff bode isuolien, inu od naschiga suetliga Papesha poterien, pokorn inu podloschin biti. Suestu inu bres obieniga gfa.

Koker ie nam napre branu, inu mi smo dobru sastopili, taku mi perschemo^{a)} vse tuistu suestu derschat, kakor nam bog pomagai inu vsi suetniki.

Polapapirja v folio obliki, na kateri sta z zgorajšnjim tekstom popisani tretja in cetrti stran. — München, Kreisarchiv (Freising, Herrschaften in Oesterreich, Fasz. 46, Nr. 319).

2.

Vi te Gosposke Lokae podloschni kmetizhi imate persezhi, de ui timu visoku vrednimu Fürstu inu Gospodu, Gospudu Veitu Adamu isuolenimu inu poterienimu shkoku vfreisingi naschimu gnadliumu Fürftu inu Gospudu inu negoue, Fürftoue gnade Stiffu tamkaie, inu na nech Fürftoue gnade mestu nich naprepostauleni Gosposchini ali Flegariam ozhete^{j)} pokorni, suesti inu schlufabni^{k)} biti, negoue Fürftoue gnade inu nich Stiffa nuz, prid inu zhast furdrati, inu poufod nich shkoda oberniti, inu pred toisto opominiti, luestu inu po uaschim premoscheniu, kakor ui uaschimu prauimu^{l)} Erb: inu lustnimu^{l)} Gosposchinu dolschni, [podobno inu [kosi prauize imate fturiti, kadar bi se tudi pergodilu de visokopopreimenouam^{a)} nasch gnadliu Fürst inu Gospud is Freifinga bi smertio dali schol, de Gospod Bug po negoue ozhini^{m)} Boschij gnadi dolgu ozhe obariuati, taku ui imate enimu vifsoku vrednimu Tumbcapitulu tamkai vfreifingi taku dolgu de en drugi schkoff skusi Tumbcapitul ali skusi ta uekschi deil bode isuolien, inu tudi skusi Papeschouo suetost poterien, pokorni inu schlufabni^{k)} biti, inu na nich uasche merkaine imeti. Suestu inu bres ufe gfare.

Kakor ie nam napre branu, taku mi perscheshemo ufe toistu luestu fturiti inu derschati, toisto nam Bug inu negoui lubi Suetniki ozhe pomagati. Amen.

List papirja folio oblike. Na eni strani slovenski tekst, na drugi od sočasne roke: Aydtspflicht in wündischer sprach. Nr. 60.ⁿ⁾ Der Herrschaftsvnderthanen zu Lagkh. Nr. 70. — München, Kreisarchiv (Freising, Herrschaften in Österreich, Fasz. 46, Nr. 319).

3.

1629.

Ta uisoku Vredni tega Suetiga Rimskiga Craleustua Firshu inu gospud gospud Wilhelm Skof Brixni nash gnadliui Firshu inu gospud, Jem ie gnadliui dapadezhe, da ui koker neh Firshoue gnade podloschni kmetizhi tega gospostua Bleda inu Brobstye Salseri taku^{o)} pokornu koker uam ie sapouedanu billu semkai ste pershli, dekler neh Firshoua gnada na snaio uashe spraehe, taku sa neh firshoua gnada meni gnadliuu porozhelli use tu koker bodete sastopili na prei uam nesti. Dekler neh firshoua gnada pod smerti ranziga tega uisoku vredniga firshu inu gospuda gospuda Daniella^{p)} dolliodmertiga skofa inu firshu Brixni, katerimu Bug gnadliu hozhe biti, od eniga Visoku inu Zhesti uredniga Tumbcapitolna Brixni kenimu skofu, Firshu inu gospudu tega firshoua gnada stifta Brixna po ordningi suoleni^{r)} tudi od Papeshaue suetusti, nashiga Vseh gnadliuistiga gospuda htemu gnadliuistu poshtatani inu confirmirani, inu natuistu ta pofses taku utem duhouim koker deshelskim notri useli inu perieli inu ie neh napre usetye debi oni napoprei kar ie Bofhy Zhasti inu neh saupanim Cerkuam nuz inu pobolshane naprei firdrati uas inu use neh podloschne meriti inu^{s)} shirmati in roko derschati, tudi temu Bogimu koker temu Bogatimu, temu Bogatimu koker ubogimu ena glih prauda inu prauiza derschati inu uoshiti, tega se ui serza resueseliti se inu sa neh firshoua gnada srauye inu dolgu shiuaine tudi sa dolga srezhna regiringa tega usega mogozhniga Boga suestu prositi iemeli. Dekler se pak takeshnim fallu spodobni inu od starishih hualeshnu sem pershlu de od uas inu useh tega stifta kmetizhah ta nauadna persega od uas gori useta bode taku so neh firshoua gnada sa^{t)} ene Velike gnade uolla inu uam koker neh lubim podloschnim kenimu uelikimu troshu inu dobrimu ta delezh pot od Brixna noter dolsiga mall ni superbill, temuzh so neh lostni^{a)} firshoua pershoni semkai pershli uas dama ieskati inu ta persega od uas gori useti.

Satega uolla bote ui Vse neh firshoua gnadi koker uashimu natirlih firshu inu gospudi takushna persega koker ie od starishih sem pershlu, tudi ui inu uashi lubi starishi sleherni

Zhas uolnu sa sturilli, glihi uishi pokornu bodete ni sturilli inu dastalli, inu use letu sturilli kar suestim pokornim kmetizam neh firшту inu gospudi spodobi se^{u)} inu doshni^{a)} sturiti

Pola papirja v folio obliki, štiri strani, od katerih sta s slovenskim tekstom popisani prvi dve. Tretja je prazna, na četrti pa stoji zapisano: Formularium des Fürtrags bey der huldigung zu Veldes in teitscher vnd krainerischer sprach. 1602. — Letnica 1602 je popravljena v 1629. — Brixen. Škofijski arhiv. Signatura št. 23565.

4.

Vi tega Visoku uredniga Stifta Brixna podlošni kmetizhi tega gospostua Bleda inu Brobshtie Saseri. Bodete temu Visoku Vrednimu Firшту Inu gospudu gospudu Jaan^{v)} Skofu Brixni gori Vsigneozhimi perstami ena persega proti Bogu inu usem Suetnikam sturili Firštoui gnadi, koker Vashimu prauimu inu Natirlich Firшту inu gospodu Brixni, Inu poneh Firštoui gnadi smerti (katerimu Bug ta Vsiga mogozhni dolgu zhalsa pusti shiueti) pak enimu Zhesti Vrednimu Tumbcapitolnu Brixni de eniga drugiga perhodezhiga inu poterieniga skofa suesti pokorni inu naredni biti, neh firštaui gnadi inu teisti stifti Brixni zhast, nuz, pobolshane fidrati shcodo ventati inu taista na dan dati inu Vse letu kar neh Firštoui gnadi temu stiftu Brixni, inu po neh Firštoui gnadi smerti enimu Capitulnu koker ie poprei meldanu, pokorni biti, koker se brumnim suestim inu pokornim kmetizham inu podlošnim proti neh prauimu natirlih Firшту inu gospudi spodobi sturiti, koker so uashi starifchi dolesigmah usele radi inu pokornu sturili, koker uam usem inu vslehernimu posebi sedai bug pomagai inu Vse Suetniki.

Vse letu kar nam ie naprei dershanu, smo mi Zhishtu inu dobru sastopili, ozhma tudi taistu mozhnu dershati, inu pokorni biti koker nam Bug pomagai inu Vse Suetniki.

List papirja v folio obliki. Na eni strani slovenski tekst, na drugi letnica: 1642. — Brixen. Škofijski arhiv. Signatura št. 23565.

a) original! — b) popravljeno iz isuolenu. — c) za inu črtano tu.

d) i popravljén iz o. — e) za vi črtano koker. — f) b popravljén iz p. — g) za inu črtano nich, ob robu dodano od iste roke na mesti nech. — h) za de črtano p. — i) za dokler črtano Isch.

j) ozhete nad vrsto od druge roke in črnila. — k) l popravljén iz b. — l) mu črtano. — m) ozhini črtano. — n) Nr. 60 prečrtano. — o) taku nadpisano nad koker se

p) Daniella prečrtano, nadpisano Wilhelma. — r) suoleni nadpisano nad suoleli. — s) inu črtano. — t) sa napisano nad prečrtanim od. — u) se prečrtano.

v) za Jaan prečrtano Wilhelmu.

illi
iti

om
ir-

nu
fu
ui
ui
ti
e
u
i
a
i
;

